

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК 140.8:17.021.2

ІНДИВІДУАЛЬНО-СУСПІЛЬНИЙ ХАРАКТЕР СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ

INDIVIDUAL AND SOCIAL CHARACTER OF THE PERSON'S OUTLOOK

С.В.Капустін

Актуальність дослідження. Аналізується співвідношення індивідуального та соціального у світогляді особистості; автор підкреслює, що індивідуальне є особистим досвідом суб'єкта, переосмисленим власною рефлексією; в той же час, соціальне в ньому – це рефлексований громадянський досвід і культура, суспільно накопичені знання, норми, оцінки, висновки.

Постановка проблеми. Як перше, так і друге формується завдяки освіті (самоосвіті), входження особистості в систему культури, освоєння соціального та індивідуального досвіду. Ці речі існують у взаємо-доповненні, переливаються одне в одне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даною проблематикою займалися такі вчені, а саме, В. Андрущенко, Н. Грекова, В. Кушереть, Л. Панченко, З. Самчук тощо.

Постановка завдання. Автор звертає увагу на важливе світоглядне завдання освіти, а саме, повернути особистісний досвід людини в світ реального знання, цінностей, діяльності, само творчості.

Виклад основного мате-

Urgency of the research. The correlation of the individual and social in the person's outlook is analysed. The author underlines that the individual is the personal experience of the identity thought over by the personal reflection. At the same time the social in it is the reflexive and state experience and culture, mutually gained knowledge, norms, evaluations and conclusions.

Target setting. Both the first one and the second one are formulated due to the education (selfeducation) insertion of the personality into the system of culture, gaining of the individual and social experience. These things exist in mutual support flowing into each other.

Actual scientific researches and issues analysis. Such problems were characteristic to the research of such scholars as: V. Andrushchenko, N. Grekova, V. Kusherets, L. Panchenko, Z. Samchuk and others.

The research objective. The author pays attention at the important outlook task of education. It means the personal experience of the identity into the world of real knowledge, values, activity and self-creativity.

The statement of basic

ріалу. Саме освіта володіє потенціалом міжособистісної комунікації, в рамках якої людина здатна повернутися до онтологічних основ самоідентифікації та самореалізації. Світоглядне завдання освіти полягає саме в тому, щоб допомагати вилаштувати їх в певну системну цілісність, на основі якої і сформується єдність когнітивних та праксеологічних проявів людської особистості. Для цього необхідно всебічно розвивати в межах філософсько-педагогічного дискурсу теоретико-методологічну проблематику світогляду як установки на пізнавальну і практичну діяльність людини.

Висновки. Філософсько-педагогічний дискурс має орієнтуватися на таке світоглядне-понятійне творення, яке б дозволяло людині здійснювати повноцінну пізнавальну, оцінювальну та поведінкову самоідентифікацію і самореалізацію в рамках певних соціальних, цивілізаційних, культурних моделей, які складаються в конкретну історичну епоху. Оглянувши основні дискусії, зроблено низку взаємопов'язаних висновків стосовно гносеологічних, аксіологічних, духовно-практичних ознак досліджуваного феномену.

Ключові слова: людина, культура, освіта, світогляд, суспільство, виховання.

materials. The education itself possesses the potential of interpersonal communication within which the person has the possibility to return to ontological foundations of selfidentification and selfrealization. The outlook task of education is to help to systematize them into the exact systematic unity which makes the foundation for the unity formation of the cognitive and praxeological means of human personality. For that it is necessary the human multi-facet development within the framework of the pedagogical philosophical discourse the theoretical and methodological problems of the outlook development. It is the direction at the cognitive and practical activity of the person.

Conclusions. Philosophical and pedagogical discourse has to be oriented at such outlook notional creation which would allow the person to fulfill the general notional, evaluative and behavioral selfidentification and selfrealization within the framework of the definite social civilizational cultural models which form the exact historical epoch. Looking through the major discussions the set of mutually connected conclusions is made concerning gnoseological, axiological, spiritually-practical definitions of the phenomenon under research.

Key words: the person, culture, education, outlook, society, upbringing.

Актуальність проблеми. Сутнісною характеристикою феномену «світогляд» є взаємодія та співвіднесеність індивідуального і соціального, особистісного і соціокультурного. Без цього неможливо говорити про практичну важливість і необхідність формування світогляду як духовного базису людської життєдіяльності і життєтворчості. Світогляд, в цьому аспекті, представляє собою своєрідну єднальну ланку між духовно-феноменальними та практично-життєвими проявами особистості. «Світогляд – це результат духовного освоєння, усвідомлення дійсності з позицій взаємовідносин природи і людини, макрокосмосу і мікрокосмосу. Це складне, синтетичне, інтегральне явище суспільної та індивідуальної свідомості. Суттєве значення для характеристики світогляду має

пропорційна присутність у ньому різних компонентів – знань, переконань, вірувань, настроїв, прагнень, надій, цінностей, ідеалів тощо. Структурно світогляд має духовно-практичну природу, функціонально він адекватний «свідомості» [9, с. 13]. Саме з практично-функціональної точки зору сьогодні світоглядна проблематика набуває високої актуальності. Українська молодь реально потребує освітньо-виховної підтримки в процесі формування сутнісно-функціональних ознак власних світоглядно-аксіологічних орієнтирів. Такі потреби молодого покоління мають стати одним з ключових предметів філософсько-педагогічного дискурсивного аналізу.

Метою статті є визначення індивідуально-суспільного характеру світогляду особистості у сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Тільки за умов формування певної світоглядної матриці, яка включатиме в себе як національну, так і глобальну специфіку, українське суспільство може сподіватися на спішний та прогресивний перспективний розвиток. Молоді необхідно надати чіткі фундаментальні опори, навколо яких, вона змогла б вибудовувати свою життє- та культуротворчу активність, створювати нове суспільство, позбавляючись від негативного балансу минулщини. «Наш світогляд – це концептуальні рамки та набір вірувань, що використовуються нами для творення впорядкованих смислів про можливо хаотичну реальність. Він також є джерелом цілей і бажань, завдяки чому оформлює наші вірування, поведінку та цінності. Наш світогляд настільки фундаментальний, що ми часто не усвідомлюємо його наявності, а також того, наскільки сильно він впливає на наше мислення. Таке неусвідомлення позбавляє нас можливості ставитися до нього раціонально і критично, через що ми перетворюємося на його в'язнів» [25, р. 19]. Щоб наступні покоління українців не були в'язнями несвідомого ставлення до власних світоглядних, ціннісних, соціокультурних пріоритетів, сучасна національна освіта має переформатовуватися таким чином, щоб надавати молоді якомога міцнішого фундаменту, на якому можна було б вибудовувати особистісні стратегії життєтворчості, успіху, щастя. Яким повинен бути цей світоглядно-освітній фундамент? Цьому питанню і присвячено в методологічному і змістовному плані наше дослідження актуальних проблем сучасного українського філософсько-педагогічного дискурсу.

Продовжуючи концептуально-методологічний аналіз самої категорії «світогляд» варто також зазначити, що в усі епохи цей феномен дозволяв суспільствам і окремим індивідам ставитися до світу впорядковано із використанням певних аксіоматично-базових знань чи вірувань. Людина завжди прагнула до впорядкованого ставлення до світу і себе. Від всеохопності та логічності такого впорядкування завжди залежав буттєвий комфорт та впевненість у власних силах чи призначенні. Світогляд – найвсеохоплюючий засіб такого впорядкування. «Тенденцію до впорядкованості можна вважати фундаментальною настановленістю всього ества і структури людини, її життєдіяльності і пізнання» [6, с. 341]. Але сучасна інформаційно-глобальна цивілізація руйнує, фрагментує,

інформатизує таку впорядкованість, подрібнюючи буттєвий простір людини і людства на незав'язані на певні онтологічні настанови уривки. Можна сказати, що людина губиться серед таких уривків і перебуває в абсолютній онтологічній пустоті чи буттєвому хаосі. Чи зможе саме освіта допомогти кожній окремій людині відшукати для себе світоглядно-буттєві точки опори? Ми переконані, що в цьому полягає ключове завдання освіти, однак для цього має бути вироблений ефективний і гуманістичний філософсько-педагогічний дискурс, в якому б домінували ідеали людиноцентризму, суб'єкт-суб'єктності, творчості та впорядкованої фелісітації.

Звертаючись до змістовних характеристик світогляду, важливо також підкреслити евристичну доцільність структурно-аналітичного дослідницького підходу. В аналізі таких системно-інтегральних феноменів, як світогляд, дуже важливо на теоретико-методологічному рівні виділяти їх сутнісно-змістовні складові елементи. Сучасні дослідники часто йдуть саме шляхом виокремлення окремих системних складових світогляду, фрагментуючи його для деталізації концептуально-теоретичного аналізу. Так, у світогляді виокремлюються такі його сутнісні фрагменти, як природничо-екологічний (або ж природничо-науковий), соціально-побутовий, економічний, політичний, правовий, ідеологічний, культурологічний, науково-технічний, моральний, естетичний, теологічний, військовий [10, с. 121 – 125]. Така деталізована структурація неодмінно буде плідною і в рамках філософсько-педагогічного дискурсу. Освіта може не просто наповнювати світогляд особистості загальнолюдськими, універсальними принципами і знаннями, але й допомагати окремій людині визначатися із власними життєвими пріоритетами, знаходити індивідуальні таланти та характерні риси, обирати шляхи специфічної особистісної траєкторії самореалізації в сучасному хаотичному глобально-інформаційному середовищі. В цьому полягає важливе світоглядно-формуєче праксеологічне завдання навчання і виховання на всіх рівнях.

Зрештою, необхідно відмітити, що в теоретико-методологічному полі нашого дослідження використовуються й інші критерії структурування та деталізації категорії «світогляд». «У філософській літературі виділяють, як правило, три основні соціально-історичні типи світогляду, до яких належать міфологія, релігія й філософія. В той же час, виділяються й інші види світогляду. Так, за способом свого існування світогляд поділяється на груповий та індивідуальний. Світогляд має часові (середньовічний, наприклад) і просторові (азіатський, наприклад) параметри» [22, с. 386]. Можна виділяти й інші види світогляду. Головним же концептуально-теоретичним та методологічно-категоріальним завданням нашого дослідження є пошук сутнісного взаємозв'язку між освітою, навчанням, вихованням та процесом формування світоглядно-ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. Ключове запитання полягає в тому, чи може сьогодні українська освіта надавати дітям та молоді такі смислові та ціннісні орієнтири, які б сприяли підвищенню буттєвої успішності кожної людини в складному культурно-цивілізаційному просторі глобально-інформаційної епохи.

В цьому аспекті важливо також зупинитися на проблематиці, пов'язаній за таким важливим фактором, як опосередкованість елементів світогляду власним досвідом особистості. Одним з ключових завдань нашого дослідження є аналіз освіти, навчання та виховання з точки зору створення сприятливого життєтворчого середовища для самореалізації особистості. В цьому плані, «важливим для теоретичного розуміння світогляду як основи життєтворчості особистості є усвідомлення необхідності творчого ставлення до світу і себе у людини в процесі формування основних світоглядних цінностей та переконань. Людина в процесі персоніфікації завжди, суб'єктивуючись, з одного боку, відмежовує себе від світу об'єктів, тим самим засвідчуючи свої духовно-суб'єктивні потенції, а з іншого – вступає в процес самоідентифікації і світотворення, тим самим вступаючи в комунікативну універсальну єдність, визначення загальних параметрів та ціннісних характеристик якої і породжує процеси життєтворчості» [5, с. 287]. Освіта є тим самим простором, де в найбезпосередніших формах людина має змогу виявляти власне прагнення до самореалізації та до активницької позиції у питаннях формування власного світогляду. Освіта, з нашої точки зору, має бути не просто процесом, наприкінці якого отримується певний результат (знання, компетенції, дипломи тощо), але змістовно, ціннісно, поведінково насиченим середовищем особистісного досвіду, який в майбутньому визначатиме успішність життєвого шляху та світоглядно-ціннісні орієнтації людини.

В той же час, виконуючи особистісно-формуючу функцію, освіта може її гармонійно поєднувати із соціалізаційною. Саме через освіту людині найпростіше прийняти та усвідомити прийняті в тому чи іншому суспільстві знанняві патерни, ціннісні установки, поведінкові моделі. Провести скрізь свій особистісний досвід загальнокультурні, соціальні світоглядні установки означає перетворитися на справжнього члена громади, суспільства, нації, людства. В філософсько-педагогічному дискурсі сьогодні склався певний консенсус навколо того, що «світогляд складається з узагальненої структури переконань, теорій та ідеалів, в яких індивід проявляє власну приналежність до оточуючої його природи і соціальної сфери. Стаючи узагальненням знань, навиків та моральних критеріїв, в яких висвітлені якості суспільного буття індивіда, переконання спирається на особистісну думку суб'єкта в історично визначеній структурі характерних якостей суспільства. Об'єктом світогляду стають більш змістовні риси, якості, закони світу в цілому, які охоплюють суспільство і природу, а також і в прямому смислі слова природу і соціальну сферу діяльності особистості, громади та суспільства» [8, с. 22]. Враховуючи це, при розгляді категорії «світогляд» в філософсько-педагогічному дискурсивному аспекті необхідно враховувати соціально-індивідуальну природу людини. Вибудовуючи гуманістичні траєкторії навчання і виховання важливо глибоко усвідомлювати те, що в особистісному полі обов'язково пересікаються індивідуальні та загальносоціальні феноменологічні структури. При цьому специфіка їх поєднання чи суперечностей багато в чому залежить саме від власного

досвіду особистості.

Врахування в структурі концептуально-теоретичного аналізу категорії «світогляд» опосередкованості цього феномену безпосереднім особистісним досвідом кожної людини стає тим більш необхідним, чим сильніше індивідуалізується сучасний цивілізаційний простір. Соціальна філософія вже декілька десятиліть підкреслює та всіляко транслює проблему надмірної індивідуалізації сучасного соціуму. Тим сильніше ця проблема проявляється в структурно-функціональній матриці глобально-інформаційної цивілізації. Сьогодні «для індивідуума суспільний простір – не більше ніж гігантський екран, на який проєктуються приватні турботи, не перестаючи бути приватними і не набуваючи при цьому нових колективних якостей; суспільний простір – це місце, де публічно розголошуються приватні таємниці та інтимне життя. Із щоденної мандрівки в «суспільний» простір люди повертаються укріпленими в своїй де-юре індивідуальності та переконаними в тому, що самотність, в якій вони влаштовують свої життєві справи, властива всім іншим «таким же людям», які – знову ж як і вони самі – страждають від власних помилок та (будемо сподіватися, тимчасових) поразок в цьому процесі» [3, с. 48]. Ця світоглядна проблема також дуже важлива в рамках сучасного філософсько-педагогічного дискурсу. З нашої точки зору, саме освіта може і має навчити людину перетворювати індивідуальне на особистісне, окреме – на значуще, миттєве – на перспективне. Освіта має перетворитися із механічного засобу навчання на простір творення особистісних, соціокультурних, інноваційних смислів та орієнтирів. Для цього мають створюватися відповідні умови, ґрунтовані на суб'єкт-суб'єктних, інноваційно-гуманістичних комунікативних принципах.

В сучасному філософсько-педагогічному дискурсі проблематика особистісної опосередкованості елементів світоглядного досвіду пересікається з таким важливим питанням соціальної філософії, як функціонування суспільства масового споживання. Це суспільство змушує людину орієнтуватися виключно на проблеми індивідуального, приватного споживання, витісняючи на світоглядну периферію питання культуротворчості і особистісної життєтворчості. Зрештою, споживацьке суспільство дає індивідуальну безпеку, але несподіване в своїх проявах, адже людина в ньому пасивний, нічого не контролюючий елемент. «Сучасне суспільство підвищує одночасно й миттєву безпеку і ненадійність» [4, с. 75]. З нашої точки зору, таку ненадійність, неконтрольованість можна долати виключно особистісною волею і компетентністю, що більшою мірою прищеплюється саме в освіті. Саме в цьому аспекті освіта набуває значної світоглядної актуальності, адже вона може підштовхнути людину до складного, але такого необхідного пошуку самої себе, власного місця в хаотичному просторі глобальної цивілізації. «Образ шукань в лабіринті знаменує бунтівність духу, в той час як споживацьке буття живиться кінцевими результатами пізнання, реальністю конкретних рішень та надійністю остаточного вибору» [14, с. 3 – 4]. Але ця надійність є абсолютно позірною, адже людина нічого не контролює. Вона лише споживає пропоновані їй товари, цінності, моделі поведінки, навіть не вибудовуючи їх

у певну світоглядну структуру. Через це людина опиняється в ситуації ризику, загрози, невдоволеності. Натомість, людина, що здійснює духовний, буттєвий, світоглядний пошук прямує в ньому далі, впевнена у власній силі, навіть помиляючись. Таким чином, в своєму дослідженні ми притримуємося методологічної позиції, за якої світогляд – це не просто системний набір знань, переконань, вірувань, поведінкових моделей. Він являє собою певний процес творчого самостановлення особистості, через що особистісний духовно-практичний досвід є не менш цінним, ніж загальні феномени, явища та принципи, що надаються людині ззовні, з соціокультурного та цивілізаційно-історичного простору.

В цілому, будь-яка філософсько-світоглядна проблематика має розглядатися в аспекті взаємодії і взаємозалежності особистісного і суспільного. Суспільство, культура пропонує людині певні архетипи та стереотипи, а вже завданням особистості є пропустити їх скрізь власний досвід та створити системну цілісність, що й можна буде назвати світоглядом. «У центрі філософських дискусій стоять питання про світогляд і самосвідомість особистості, що визначають її ставлення до зовнішнього світу та здатність до його сприйняття. Отримані знання, переконання, думки, почуття, настрої, поєднуючись у світогляді, представляють певну систему розуміння людиною світу і самої себе. Володіючи загальною інформацією про своє місце в світі і суспільстві та ідентифікуючи себе з певним етносом, нацією, людина організовує свою поточну діяльність, визначає шлях до поставленої мети відповідно до власних світоглядних переконань та цінностей, адже соціальне буття завжди є світом цінностей і породжує специфічну форму існування цього буття – культуру. У контексті культурної діяльності неможливою є ситуація відсутності цінностей. Вони є лише різними за змістом, якістю, рівнем організації, ієрархії, рівнем загальності і способами їх інтерпретації та мовного вираження» [7, с. 68]. Людина ж включається в таку культурно-ціннісну ситуацію на основі опосередкованості елементів світогляду власним досвідом особистості. Такий досвід є необхідним скріплюючим матеріалом для систематизації ціннісних, когнітивних, поведінкових феноменів, що надаються людині ззовні – від суспільства. Освіта, в цьому аспекті, має бути середовищем набуття максимально позитивного, творчого, креативного, успішного особистісного досвіду.

Окрім того, в рамках філософсько-педагогічного дискурсивного аналізу категорії «світогляд» обов'язково піднімається міжособистісно-комунікативна проблематика, яка особливо загострилася на етапі переходу глобальної цивілізації на інформаційно-цифровий рівень. Тепер «на міжособистісному рівні формується нова модель організації спільнот, якій властивий електронний характер, мережева структура, непрямі способи взаємовпливу людей. Віртуалізація людини ставить питання про комплекс змін особистісних якостей (інтелектуальних, емоційних, психологічних), зачіпає проблему конституювання нового суб'єкта культури – дематеріалізованого і версатільного, що живе принципово іншим віртуальним життям» [20, с. 212]. Повернути особистісний досвід людини в

світ реального знання, цінностей, діяльності, самотворчості є важливим світоглядним завданням освіти. Саме вона, з нашої точки зору, володіє сьогодні найпотужнішим потенціалом міжособистісної комунікації, в рамках якої людина здатна повернутися до онтологічних основ самоідентифікації та самореалізації.

В цьому ж контексті в нашому дослідженні піднімається проблематика аналізу феномену «світогляд» як установки на пізнавальну та практичну діяльність. Особливої теоретико-методологічної актуальності таке формулювання набуває саме в сучасному філософсько-освітньому дискурсі. Саме тут найбільш гостро і надзвичайно актуально ставиться ціла низка питань про те, як сприяти навчально-виховними засобами тому, щоб дитина і молода людина набувала потенціалу особистісної цілісності на основі поєднання своїх знаннєво-духовних та практично-діяльнісних проявів і прагнень. «Прагнення особистості до цілісності є закономірним, а от відмова від неї є зрадою своєї сутності, яка веде до внутрішньої руйнації. Тоді вже мова йде про псевдоцілісність. Тому досить важливим є осмислення цілісності особистості саме в кореляції з різними вимірами світогляду. Природа людини є роздрібненою, фрагментарною, але її внутрішня духовна сутність прагне до єдності, цілісності і намагання відтворення свого справжнього «Я». В основі дій, вчинків, думок людини лежать загальні, цілісні уявлення про світ, сукупність яких називається світоглядом. Світогляд містить знання, переконання, цінності, ідеали, організовані у єдину систему, у центрі якої завжди перебувають уявлення людини про себе» [19, с. 221]. Світоглядне завдання освіти полягає саме в тому, щоб не продукувати якомога більше розрізнених знань в свідомості людини, а допомагати вилаштувати їх в певну системну цілісність, на основі якої і сформується єдність когнітивних та праксеологічних проявів людської особистості. Для того щоб освіта набувала таких світоглядно-формуючих потенцій, необхідно всебічно розвивати в межах філософсько-педагогічного дискурсу теоретико-методологічну проблематику світогляду як установки на пізнавальну і практичну діяльність людини.

Незважаючи на те, що сьогодні багато говориться про формування і активний розвиток «суспільства знань», людині стає все важче орієнтуватися в знаннєво-інформаційному середовищі. Причиною цього зокрема є й доволі кризова світоглядно-культурна ситуація, за якої окремій особистості важко вибудувати цілісне, інтегроване та стійке світоглядно-аксіологічне поле. Перед сучасною людиною гостро постають «проблеми нагромадження, поширення та використання знань у суспільстві, включаючи проблеми трансформації світоглядної структури. При цьому під світоглядною структурою суспільства розуміється категоріальний каркас суспільної свідомості в її ціннісних, орієнтаційних характеристиках» [15, с. 18]. Перед освітою, в тому числі і перед філософсько-педагогічними дослідженнями, постає вкрай актуальне завдання створення принципів засад функціонування освітніх закладів, орієнтованих на інноваційно-гуманістичні навчально-виховні методики. Тільки такі методики, з нашої точки зору, здатні сьогодні надавати кожній окремій дитині чи молодій

людині справжню допомогу в справі поступового формування особистісного світоглядно-ціннісного поля, в якому б гармонійно поєднувалися установки на пізнавальну та практичну самореалізацію.

Величезний масив доступної інформації, що звалюється на сучасну людину, доповнюється безмежним зростанням припустимих поведінкових моделей, що також значно ускладнює процес формування цілісного та ціннісно-стійкого світогляду. Сучасний цивілізаційний простір надає людині можливість діяти в широкому діапазоні поведінкових моделей, тим самим перетворюючи кожний вчинок на подію, незв'язану з іншими подіями життя. А як слушно зазначав А. Швейцер, «світ – це не одна лише сума подій, але й життя. До життя світу, в тій мірі, в якій воно втручається в мій життєвий простір, я ставлюся не лише пасивно-сприймально, але й діяльнісно. Стаючи на шлях служіння живому, я прориваюсь до осмисленої, спрямованої на світ дії» [21, с. 28]. Як сучасній людині, що знаходиться в середовищі безкінечних інформаційно-знакових об'єктів та імпульсів, навчитися надавати своїм вчинкам не ситуативні, а загальносвітоглядні значення? Це надзвичайно складно. На індивідуальному рівні це зробити просто неможливо. І саме освіта має стати тим середовищем, в якому людина набуватиме особистісних потенцій до єднання на основі світоглядно-аксіологічного фундаменту своєї пізнавальної, оцінювальної та практичної діяльності. Тільки вміючи це робити, людина набуває можливості нести особистісну відповідальність за власні вчинки, а отже і стверджувати себе в якості дійсно творчої особистості, здатної до активної життєтворчості.

Важливо підкреслити, що світогляд як форма духовно-практичної діяльності людини дозволяє кожному з нас відрізнити істинне й хибне, справжнє й ілюзійне в світі, в природі і соціумі, в інформаційному і знаннєвому просторі, у вчинках оточуючих і у власній поведінці. Саме тому, в нашому дослідженні феномен світогляду розглядається виключно в контексті теоретико-методологічної установки на його духовно-практичну, пізнавально-діяльну, ціннісно-поведінкову цілісність. «Наш світогляд це не просто те, що ми стверджуємо. Це ще й те, що актуалізується в нашій поведінці. Ми проживаємо наш світогляд, а інакше це й не світогляд зовсім. Те чим ми користуємося в межах нашої фізичної реальності, наприклад, може значно різнитися з тим, що ми говоримо і стверджуємо» [24, р. 153]. Таким чином, аналізуючи категорію «світогляд» ми обов'язково виходимо на теоретико-методологічному рівні на питання того, як формується зв'язки між духовними і практичними проявами сучасної людини. В контексті філософсько-педагогічного дискурсу ця проблематика надзвичайно актуальна в плані розробки нової гуманістичної, особистісно орієнтованої парадигми навчання і виховання, яка нагально необхідна задля реального реформування нашої національної системи освіти.

З огляду на це, необхідно підкреслити необхідність всебічного концептуально-теоретичного аналізу всіх вимірів світогляду сучасної людини, особливо в контексті їх інтегративних взаємозв'язків та взаємозначеності. Формування світогляду сучасної людини передбачає

постійну його змінюваність, динамічність, трансформаційність. При цьому, як зазначає американський дослідник Едмунд Бурн, «зміни в світогляді, що відбуваються сьогодні, мають як концептуальні, так і практичні виміри і перспективи» [23, р. 9 – 10]. Автор так визначає ключові духовно-практичні виміри нового світогляду: розумність всесвіту, багатовимірність реальності, взаємодія різних свідомостей, комплементарність науки і духовних практик, практична реалізація феноменологічних явищ, етизація природного середовища (екологізм) [23, р. 10]. Все це доповнюється гіперактивним і динамічним інформаційним середовищем, яке постійно трансформується завдяки сучасним цивілізаційно-технологічним засобам. В такій складній ситуації людині надзвичайно складно постійно знаходити пояснення, виправдання, обґрунтування власним практичним діям і вчинкам. Саме освіта, створюючи єдиний простір навчання і виховання, має потужний потенціал демаркації істинного й ілюзорного в світогляді, тобто можливість пояснити людині важливість особистісного розмежування істини та хиб в межах власної духовно-практичної самореалізації.

Загалом, світоглядно-філософська проблематика розрізнення істинного та ілюзорного набула в сучасних культурно-цивілізаційних студіях доволі жорсткого характеру. Справді, як розрізнити істину та ілюзорність в світі, що складається з безлічі інформаційних уривків, що взаємодіють навіть тоді, коли гостро суперечать один одному в змістовному та формальному планах? Більшість філософів, соціологів, культурологів відзначають, що «сучасний стан характеризується тим, що змінюється тип культури і параметри порядку, які обумовлюють особистісний спосіб буття: входження до світу культури в сучасному суспільстві відбувається «за законами випадку», має мозаїчний характер, внаслідок чого культура перестає бути носієм надіндивідуальних цілей-задач, що обумовлюють онтологічний режим розвитку особистості, що, в свою чергу, призводить до домінування емпіричного та віртуального режимів» [11, с. 14]. Це є однією з ключових світоглядних проблем сучасної людини. В хаосі поведінкових моделей та вчинків, що не мають особистісно-морального обґрунтування, надзвичайно важко формувати особистісно-аксіологічний базис, що має духовно-практичний характер. Людина перетворюється на автомат, що ситуативно реагує на зовнішню реальність, не розрізняючи ілюзорне та істинне, адже в інформаційно-цифровій формі вони не мають кардинальної різниці. Чи можливо долати таку ситуацію, що в сучасному соціально-філософському дискурсі визначається як гостра антропокультурна криза?

Тут ми постійно повертаємося до постмодерністського розуміння когнітивної, аксіологічної та праксеологічної ситуативності людських особистісних проявів. Вважається, що в сучасному світі втрачена можливість центрації знанневих, ціннісних і поведінкових парадигм навколо чітко визначених патернів чи архетипів. Істина та ілюзорність зливаються в хаосі безмежних ситуативних можливостей. «Концепція істини артикулюється в постмодерністському дискурсі як концепція «гри

істин». На відміну від попередньої гносеологічної традиції, що центрувалася саме навколо поняття істини, яке осмислювалося не лише в когнітивному, але й в аксіологічному ракурсі, постмодерністська модель пізнавального процесу зовсім не характеризується такою центрацією, – в постмодерністській системі відліку істина сприймається суцього операційно, причому соціально-операційно» [17, с. 342]. Чи можна якимось чином виправити таку ситуацію? Тут існує дві концептуальні позиції, за першою з яких неможливо протистояти глобальним цивілізаційним тенденціям і необхідно визнати новий дегуманізований та деаксіологізований статус людини. Друга точка зору, якої дотримуємося і ми, полягає в тому, що мають бути трансформовані засоби, які раніше надавали людині світоглядної впевненості, в тому числі й освіта. Так, саме освіта володіє потужним потенціалом за умов її інноваційно-гуманістичного реформування для того, щоб допомагати особистості формувати світогляд як засіб духовно-практичної діяльності, на основі якої уможливиться справжня демаркація істинного та ілюзорного як на знаннєвому, так і на праксеологічному рівні.

Нарешті, ще одним принциповим методологічним моментом нашого дослідження категорії «світогляд» у світлі сучасного філософсько-педагогічного дискурсу є парадигмальне визнання саме філософії в якості теоретичної основи наукового світогляду. Це має не лише концептуально-теоретичне, але й важливе педагогічно-практичне значення. Сьогодні, незважаючи на постійне проголошення принципів гуманітаризації навчання і виховання, філософські дисципліни так і не стали гармонійною складовою вітчизняної шкільної освіти, а у вищій школі їх статус та обсяги вивчення постійно зменшуються. Це при тому, що вже давно визнано, що філософія безумовно є світоглядним підґрунтям для формування і стійкого розвитку наукового типу світогляду. «Попри деякі застереження щодо неправомірності філософії тільки світоглядною функцією, здається, що уявлення про філософію як світогляд дає більше можливостей врахувати й усі інші її особливості. Наприклад, коли наука була ще в зародковому стані і практично ніякої світоглядної ролі не відігравала, то філософія презентувала собою все раціональне, тверезе в знанні про світ. А коли наука набула авторитету і заповонила своїми висновками майже весь корпус знань про навколишній світ, філософія все одно зберегла своє світоглядне значення, оскільки наука далеко не вичерпує все, що цікавить людину в світі» [12, с. 11 – 12]. Вітчизняній науковій, педагогічній, освітньо-управлінській спільноті надзвичайно важливо усвідомити, що без філософії наука перетворюється виключно на технологічне використання здобутих раніше знань. Без філософського підґрунтя наукового світогляду неможливо створювати нове знання, здійснювати наукові прориви і революції. Технократизація вищої освіти, витіснення з неї гуманітарної складової призведе тільки до значного відставання наших наукових шкіл від західних конкурентів. А враховуючи те відставання, що вже існує, його поглиблення просто залишить Україну на узбіччі глобального наукового прогресу.

Наука в її постнекласичній парадигмі розглядається як творчий процес, що має соціально-культурні, методологічно-парадигмальні, особистісно-творчі основи та обмеження. Науковий пошук – творчий процес, що має свої закономірності і правила. В ньому поєднується як свобода особистісної творчості, так і певні нормативні процедури, характерні для фіксації наукових фактів. Тільки філософія здатна на теоретичному рівні описувати поєднання таких духовних категорій, як особистісна творчість, і таких матеріалістично-праксеологічних процесів, як збір фактологічного наукового матеріалу. При цьому особистісна творчість і креативність виходить сьогодні на перший план. «Важлива характеристика повнофункціональної особистості з філософським світоглядом полягає у її здатності до творчості. Така особа не обов'язково має бути письменником, художником чи музикантом, оскільки творчість може проявлятися багатьма способами і на безлічі рівнів. Такі люди виявляють творчість, що б вони не робили. Адже саме філософія репрезентує певну ідеальну площину людського трансцендування – аналога безконечності людини, здатної охопити нескінченність, вийти за власні межі, перетворити внутрішні передумови бачення світу і, побачивши завдяки цьому нові шляхи виходу з проблемної ситуації, створити предметні, знаряддеві умови вирішення проблеми. Філософія не тільки випробовує та перетворює наші внутрішні засади, а й визначає точку опори нашої рефлексії, яка надає можливість співвіднести одиничну проблему з повнотою всіх зв'язків Універсуму і тим самим відкрити перспективи її розв'язання» [2, с. 28 – 29]. Науковий світогляд в своїй феноменологічній основі потребує філософського теоретизування щодо загальних, універсальних принципів світобуття і, в той же час, філософських рефлексивних роздумів про природу людської творчості, про особистість та її духовні, пізнавальні, діяльнісні, вольові, креативні потенції.

Важлива концептуально-теоретична позиція, що захищається в нашому дослідженні, полягає в тому, що науковий світогляд має два взаємопов'язаних виміри. Один з них – побутовий, споживацький. Він полягає в тому, що сучасна людина розуміє, яким чином користуватися складною технікою, що є здобутком науки. Однак для прогресу цивілізації необхідно створювати і нове знання, а не лише користуватися вже наявною технологічною базою. Тут і постає очевидна актуальність філософії в якості теоретичної основи наукового світогляду. «Науковий світогляд має буденний вимір в тому випадку, коли він є стереотипним, таким, що не несе нове знання. Особистісний вимір він набуває тоді, коли породжує креативність. Філософський вимір наукового світогляду спричинюється наповненням наукової творчості онтологічним та етико-гуманістичним смислом» [13, с. 359]. Без таких смислів сучасна наука, яка занадто технократизована та прагматизована, може приносити далеко не тільки користь. Особливо актуальними в контексті сучасного наукового пізнання стають філософсько-світоглядні пошуки в галузі екології. Саме на науку в її світоглядному вимірі покладається значна відповідальність щодо відповіді на питання про те, наскільки довго ще людство зможе проживати на нашій

планеті. Філософія ж має допомогти науці віднайти альтернативу споживацькому ставленню до природи та її ресурсів.

Ще одним виміром високої актуальності філософсько-дискурсивних досліджень щодо науково-епістемологічних потенцій є проблематика постановки нових світоглядних питань. Все, що може здійснювати техніка і технологія, є інструментальним вирішенням конкретних проблем, які були сформульовані раніше, можливо навіть в рамках попередньої світоглядної матриці. Філософія ж з її світоглядно-теоретичною відкритістю дозволяє формулювати нові питання, що ведуть до нових зрушень та здобутків в рамках наукового світогляду. Таке «питаннятворення» недоступне технократичному чи інформаційно-знаковому типу мислення та штучному інтелекту. «Філософія завжди була джерелом віковичних запитань людського духу щодо смислу абсолютного, сенсу життя та смерті, таємниці людської самотності та людської іпостасі Бога, секретів розчаклування світу та розгадки кодів історії. Але зараз виникає сумнів у можливості гностичної рівноваги між запитальними ситуаціями та відповідями на них, між евристичною вагою проблем та їх розв'язанням. Світ став здобиччю знань, залишив для нас харизму питань. У нашу електронну епоху стало очевидно, що її науково-технічні засоби і, насамперед, комп'ютерні системи дуже ефективні в розв'язанні питань, що постійно виникають, але поступаються перед людським духом в справі їх формування та постановки» [14, с. 3]. Враховуючи це, у вітчизняній освіті необхідно здійснити справжню гуманітаризаційну революцію, результатом якої мати стати всебічне використання глибокого інноваційно-гуманістичного філософського знання і дисциплінарного базису. Неприпустимим, з нашої точки зору, є скорочення годин читання гуманітарних дисциплін, що спостерігається сьогодні на спеціальностях природничо-наукового спрямування, що спостерігається сьогодні в українських вищих навчальних закладах. В той же час, і філософія та гуманітарні дисципліни мають більш гнучко реагувати на потреби сучасної молоді та молодих спеціалістів. Осучаснення змісту гуманітарних дисциплін, що викладаються в середній і вищій школах України, має стати одним з ключових завдань сучасного вітчизняного філософсько-педагогічного дискурсу.

Філософія має перетворитися на новий дороговказ для наукової спільноти. Саме від неї чекають на відкриття нових світоглядних горизонтів, куди спрямовуватиме свої дослідницькі зусилля наука в наступні десятиліття. Необхідно долати світоглядні обмеження, що призвели сьогодні до цілої низки криз: епістемологічної, антропокультурної, екологічної тощо. Чим може в цьому плані прислужитися філософія з її максимально абстрактним категоріально-концептуальним апаратом? «Подолання низького рівня світоглядної культури, що призвело до формування догматизованого лінійного мислення, теоретичне осмислення результатів досягнень сучасної науки – ось чого вимагає від філософії сьогодення. Філософія продовжує залишатись стрижнем духовної культури суспільства, її квінтесенцією. Поліаспектність і багатовимірність світу, якому властиві найрізноманітніші

варіанти розвитку, потребує відмови від класичного фундаменталізму у філософії, суспільних та гуманітарних науках. В цьому контексті світоглядно-методологічний плюралізм є не стільки ознакою інтелектуальної кризи, скільки – як це не парадоксально – шляхом до її подолання» [16, с. 226]. Філософське ж осмислення такої когнітивно-епістемологічної плюральності та багатоваріантності є просто необхідним, адже для пояснення таких феноменів необхідне утворення принципово нового світоглядно-пізнавального базису.

В рамках аналізу філософських можливостей в якості фундаменту нового наукового світогляду важливо також відмітити перспективний характер філософсько-світоглядних досліджень, які завжди спрямовані на нові пізнавальні та ціннісні горизонти. Тоді як критично-запитальний потенціал науки і освіти сьогодні залишає багато питань. Чи не стали ми свідками нового світоглядного застою в науці. «Часто доводиться мати справу з абсолютним нерозумінням або ж ігноруванням запитального, критичного характеру науки і освіти. В цьому контексті ключового значення набуває ціннісний (аксіологічний) статус інтегрованої єдності сучасного наукового знання. Особливо це стосується його світоглядно-методологічного складника» [18, с. 12]. В цьому й полягає висока актуальність нашого дослідження, в якому на основі сучасного філософсько-педагогічного дискурсу вибудовується парадигмальна структура розуміння філософії як концептуально-теоретичної основи наукового світогляду.

Закінчуючи проблематику світоглядно-аксіологічних студій, що розгортаються останніми роками в межах світового та вітчизняного філософсько-педагогічного дискурсу, необхідно підкреслити також той факт, що філософія завжди була і залишається гуманістичним підґрунтям європейського світогляду. «Гуманізація є стрижнем, становим хребтом усієї системи соціального пізнання і дії, розвитку європейської цивілізації, яких би метаморфоз вони не зазнавали в історії. Ця тенденція цементує фундамент спадкоємності зазначеної системи у процесі її історичної еволюції. Саме гуманізація, навіть в антигуманні епохи, є умовою повернення суспільствознавства до людини, до загальнолюдських цінностей, стимулюючи перехід від ілюзійних уявлень про людину і світ до реальності людського буття» [1, с. 73]. Освіта має в повній мірі використати цей гуманістичний потенціал філософії, адже без нього будь-яке навчання чи виховання перетворюється на простий набір інструментальних технік, що орієнтовані не на людинотворчість, а на формування маси соціальних «гвинтиків», одноманітних індивідів, що мають доволі обмежену і безбарвну особистісну сферу.

Таким чином, філософсько-педагогічний дискурс має орієнтуватися на таке світоглядне-понятійне творення, яке б дозволяло людині здійснювати повноцінну пізнавальну, оцінювальну та поведінкову самоідентифікацію і самореалізацію в рамках певних соціальних, цивілізаційних, культурних моделей, які складаються в конкретну історичну епоху. «Філософія освіти виявляє двоєдину сутність освіти: як

механізму (форми) відтворення культури і способу відтворення людини в її соціально-особистісних проявах. Це – те загальне, що становить граничну основу освіти як процесу такого відтворення. Воно знаходиться в основі будь-якої освітньої діяльності, незалежно від її системи визначення мети, змісту, форм реалізації та інших характеристик, зумовлених соціокультурною специфікою. Воно пов'язане з граничністю підстав культури (її символічно-смыслового поля) і соціального буття (зв'язків людей)» [4, с. 279].

Висновки. Отже, оглянувши основні дискусії, що точаться останні десятиліття в сучасному філософсько-педагогічному дискурсі навколо категоріально-змістовного наповнення поняття «світогляд» та його впливу на освітньо-наукову сферу, можемо зробити низку взаємопов'язаних висновків стосовно гносеологічних, аксіологічних, духовно-практичних ознак досліджуваного феномену.

По-перше, розглянувши класичні, традиційні визначення світогляду, а також дослідивши змістовну і поліфонічну дискусію, що точиться в останні десятиліття навколо цієї категорії, зроблено висновок про важливість актуалізації світоглядно-ціннісної проблематики в сучасному філософсько-педагогічному дискурсі. Здійснивши структурний (світовідчуття і світоспоглядання, світосприйняття і світоуявлення, світорозуміння і світопояснення), функціональний (когнітивна, аксіологічна, праксеологічна функції) та змістовний (уявлення про світ і саму людину, про спрямованість ходу подій у світі, сенс людського життя, долю країни і людства, усвідомлення принципів та ідеалів) аналіз категорії «світогляд», показано, наскільки різноманітними можуть бути підходи до її визначення та розуміння. Здійснивши компаративний аналіз методологічних підходів «філософії життя», екзистенціалізму, постмодернізму, космополітизму, глобалістських теорій до світоглядної проблематики, доведено необхідність розбудови нової філософсько-освітньої концепції, ключовим завданням якої було б визначення фундаментальних принципів і орієнтирів педагогіки нової глобалізаційно-інформаційної доби. Ці принципи мають бути орієнтованими на те, щоб в хаосі інформаційних уривків та імпульсів, що руйнують та фрагментують світоглядне поле особистості, створювати стійке освітньо-когнітивне, аксіологічне та діяльнісне підґрунтя для повноцінної самоідентифікації, самоактуалізації та саморозвитку особистості. В цьому й полягає концептуально-теоретична та змістовно-методологічна актуальність нашого дослідження.

По-друге, підкресливши особливу важливість концептуально-теоретичного врахування опосередкованості елементів світогляду власним досвідом особистості, виявлено цілу низку фундаментальних проблем, пов'язаних із сучасною онтологічно-аксіологічною ситуацією людини. Її буттєвий простір, що визначається швидкоплинними та змінними тенденціями інформаційної цивілізації, є подрібненим, фрагментованим, позбавленим системотворчих елементів. Окрім того, життєвий процес кожної людини максимально індивідуалізований та позбавлений

життєтворчої перспективи через надмірну віртуалізованість та комунікативну дисфункціональність. Це є нормальною ситуацією для глобально-інформаційної цивілізації, в рамках якої нівелюється людська творча суб'єктивність, а на перший план висувається споживацьки-індивідуалістична природа людини. Але чи можна боротися з такою дегуманістичною тенденцією знелюднення цивілізаційного простору? З нашої точки зору, така боротьба сьогодні може вестися виключно шляхом наповнення структури світогляду власним досвідом особистісної культури- і життєтворчості. В цьому аспекті, освіта має ставати для людини простором особистісного самостановлення, творчості, креативності, успішності. Вироблення ключових принципів формування такого освітнього простору і є, на нашу думку, ключовим концептуально-теоретичним завданням сучасного філософсько-педагогічного дискурсу.

По-третє, розглянувши феномен світогляду як установку на пізнавальну та практичну діяльність, а також форму духовно-практичної самореалізації людини, підкреслено актуальність і складність проблематики демаркації істинного та ілюзорного в світогляді сучасної людини. Інформаційно-знакова цивілізація функціонує завдяки продукуванню та циркуляції безмежної кількості знаково-інформаційних об'єктів, уривків, імпульсів та послань. В такому інформаційному хаосі неможливо знаходити стійкі фундаментальні положення для вибудовування систематичного світогляду, який дозволяв би розрізняти істину та хибу, дійсне та віртуальне. В практичній сфері ж кожен вчинок стає ситуативним та світоглядно необґрунтованим, через що людина втрачає можливість нести відповідальність за власну життєтворчість. Така ситуація визначається в рамках сучасного соціально-філософського дискурсу як антропокультурна криза. Багато філософських концепцій займають песимістичну точку зору, стверджуючи, що сьогодні вже неможливо сподіватися на світоглядне формування цілісності духовно-практичної сфери людської особистості. З нашої точки зору, такий песимізм не є достатньо обґрунтованим. Ми вважаємо за необхідне розробку парадигмальних основ реформування сучасної освіти з метою приведення її у відповідність з новими світоглядно-аксіологічними потребами молоді. Зокрема, необхідно розробляти та деталізувати інноваційно-гуманістичні принципи навчання і виховання, на основі яких дитина, чи молода людина, отримуватиме всебічну підтримку в процесі формування духовно-практичної світоглядної цілісності, завдяки якій у людини й з'являється потенціал стійкого розрізнення істинного та ілюзорного, достеменного та суперечливого, морального та ситуативно-доцільного.

По-четверте, визначивши філософію як теоретичну основу наукового світогляду, доведено її когнітивно-епістемологічне, орієнтаційно-аксіологічне та духовно-праксеологічне значення для подальшого розвитку сучасної науки і освіти. Значні досягнення в науково-технологічній та інформаційно-комунікативній сферах почали затьмарювати значення філософії в якості світоглядного підґрунтя науки. Це призвело до інструментально-прагматичного, утилітарного використання наукових

досягнень, що, з нашої точки зору, і стало причиною цілої низки криз: епістемологічної, антропокультурної, екологічної тощо. Вихід з такого положення можливий лише за умов повернення філософії визначального статусу у формуванні світоглядно-ціннісних орієнтирів для сучасної науки. Технологія прекрасно підходить до вирішення вже поставлених проблем, але ставити нові світоглядно-концептуальні запитання вона не може в принципі. Це справа філософії, в чому й полягає її світоглядна перспектива. Наука отримує нові горизонти розвитку лише за умов повноцінного використання епістемологічних та аксіологічних орієнтирів, створених у філософському дискурсі. Значна відповідальність тут покладається і на освіту, адже саме вона має прищепити молодому поколінню глибоке усвідомлення гуманістичної значущості філософського знання і рефлексії для подальшого прогресу людства в глобальному плані. Особливу роль в побудові нової світоглядно-аксіологічної парадигми освіти мають відіграти філософсько-педагогічні дискурсивні дослідження, спрямовані на проблематику гуманізації навчально-виховного процесу у вітчизняній школі.

Список використаних джерел

1. Андрущенко, В., 2011. 'Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття', К. : *Знання України*, 1099 с.
2. Андрущенко, В., Передборська, І. ред., 2009. 'Філософія освіти: Навчальний посібник', К. : *Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова*, 329 с.
3. Бауман, З., 2008. 'Текущая современность', СПб. : *Питер*, 240 с.
4. Бехманн, Г., 2010. 'Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний', М. : *Логос*, 248 с.
5. Богданова, Н., 2015. 'Світоглядний аспект культури життєтворчості особистості', *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, К. : «Видавництво «Гілея», 101 (10), с. 287 – 290.
6. Булатов, М., Табачковський, В., 2003. 'Філософія: Світ людини. Курс лекцій: навчальний посібник', К. : *Либідь*, 432 с.
7. Грекова, Н., 2012. 'Етнічний світогляд як основа національної свідомості', *Наукові записки. Серія «Філософія»*, Острого: *Видавництво Національного університету «Острозька академія»*, 10, с. 67 – 75.
8. Зувайдуллоев, Ф., 2016. 'Формирование эгогуманистического мировоззрения будущих педагогов в системе высшего педагогического образования. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Специальность: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования (педагогические науки)', Курган-Тюбе, 166 с.
9. Ільїн, В., 2002. 'Філософія: Підручник в 2 частинах. – Ч. I. Історія розвитку філософської думки', К. : *Альтерпрес*, 464 с.
10. Кокорин, А., 2009. 'Философия и мировоззрение', М. : *Издательство МГОУ*, 224 с.
11. Колесникова, І., 2011. 'Механізм смислогенезу особистості в онтогенезі: морфогенетичний та онтологічний контекст. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Спеціальність: 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури', К., 24 с.

12. Кривуля, О., 2010. 'Філософія: Навчальний посібник', Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 592 с.
13. Крилова, С., 2013. 'Феномен краси світогляду', *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, К. : ВІР УАН, 75 (№ 8), с. 358 – 360.
14. Кримський, С., 2003. 'Запити філософських смислів', К. : Видавництво ПАРАПАН, 240 с.
15. Кушерець, В., 2003. 'Аналіз знання як стратегічного ресурсу трансформації суспільства (світоглядно-методологічний аспект). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук. Спеціальність: 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії', К., 41 с.
16. Панченко, Л., 2012. 'Еволюція світоглядних пріоритетів освіти: філософський аналіз факторів і закономірностей', *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. «Філософія»*, Харків : ХНПУ, 37, с. 219 – 230.
17. 'Постмодернізм. Енциклопедія', 2001, Мн.: *Интерпрессервис; Книжний дом*, 1040 с.
18. Самчук, З., 2012. 'Світоглядні орієнтири адекватного аналізу визначальних викликів і відповідей на них освітньої сфери', *Вища освіта України*, 1, с. 10 – 19.
19. Тарасюк, Л., 2016. 'Цілісність особистості у кореляції з екзистенційними вимірами світогляду', *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, К. : «Видавництво «Гілея», 111 (8), с. 221 – 225.
20. Черниш, Т., 2017. 'Віртуалізація як становлення нової форми світоглядної культури та нового типу взаємодії в інформаційно-мережевому просторі', *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, К. : «Видавництво «Гілея», 116 (1), с. 212 – 216.
21. Швейцер, А., 1992. 'Благоговение перед жизнью', М. : *Прогресс*, 576 с.
22. Ярмол, Л., 2016. 'Співвідношення понять світогляду та поглядів людини: теоретико-правові аспекти', *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Збірник наукових праць, Серія: *Юридичні науки*, Львів : Видавництво Львівської політехніки, 837, с. 383 – 389.
23. Bourne, E., 2009. 'Global Shift: How a new worldview is transforming humanity', Oakland: *New Harbinger Publications*, 352 p.
24. Sire, J., 2015. 'Naming the Elephant. Worldview as a Concept', Chicago: *InterVarsity Press*, 202 p.
25. Swerdlin, D., 2012 'A New Science Worldview: A paradigm for better living and working', Bloomington: *Balboa Press*, 68 p.

References

1. Andrushchenko, V., 2011. 'Svitanok Yevropy: Problema formuvannya novoho uchytelya dlya ob"yednanoyi Yevropy KHKHI stolittya (The Dawn of Europe: The Problem of Creating a New Teacher for a United Europe of the Twenty-first Century)', К. : *Znannya Ukrainy*, 1099 s.
2. Andrushchenko, V., Peredbors'ka, I. red., 2009. 'Filosofiya osvity: Navchal'nyy posibnyk (Philosophy of Education: A Manual)', К. : *Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova*, 329 s.
3. Bauman, Z., 2008. 'Tekuchaya sovremennost' (Flowing Modernity)', SPb. : *Piter*, 240 s.

4. Bekhmann, G., 2010. 'Sovremennoye obshchestvo: obshchestvo riska, informatsionnoye obshchestvo, obshchestvo znaniy (Modern society: a society of risk, information society, knowledge society)', M. : *Logos*, 248 s.
5. Bohdanova, N., 2015. 'Svitohlyadnyy aspekt kul'tury zhyttyetvorchoosti osobystosti (The worldview aspect of the culture of the personality of life creation)', *Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'*, K. : «Vydavnytstvo «Hileya», 101 (10), s. 287 – 290.
6. Bulatov, M., Tabachkovs'kyi, V., 2003. 'Filosofiya: Svit lyudyny. Kurs lektsiy: navchal'nyy posibnyk (Philosophy: The World of Man. Course of lectures: a manual)', K. : *Lybid'*, 432 s.
7. Hrekova, N., 2012. 'Etnichnyy svitohlyad yak osnova natsional'noyi svidomosti (Ethnic worldview as the basis of national consciousness)', *Naukovi zapysky. Seriya «Filosofiya»*, Ostroh: *Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»*, 10, s. 67 – 75.
8. Zuvaydulloyev, F., 2016. 'Formirovaniye ekogumaniisticheskogo mirovozzreniya budushchikh pedagogov v sisteme vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya. Dissertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata pedagogicheskikh nauk. Spetsial'nost': 13.00.01 – obshchaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya (pedagogicheskkiye nauki) (Formation of the ecohumanistic outlook of future teachers in the system of higher pedagogical education. Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences. Specialty: 13.00.01 - general pedagogy, history of pedagogy and education (pedagogical sciences))', Kurgan-Tyube, 166 s.
9. Il'yin, V., 2002. 'Filosofiya: Pidruchnyk v 2 chastynakh. – CH. I. Istoriya rozvytku filofs'koyi dumky (Philosophy: Textbook in 2 parts. - Ch. I. History of the development of philosophical thought)', K. : *Al'terpres*, 464 s.
10. Kokorin, A., 2009. 'Filosofiya i mirovozzreniye (Philosophy and Worldview)', M. : *Izdatel'stvo MGOU*, 224 s.
11. Kolesnykova, I., 2011. 'Mekhanizm smyslohenezu osobystosti v otntohenezi: morfohenetychnyy ta ontolohichnyy kontekst. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovoho stupenya kandydata filofs'kykh nauk. Spetsial'nist': 09.00.04 – filofs'ka antropolohiya, filosofiya kul'tury (The mechanism of personality psychology in the pathogenesis: the morphogenetic and ontological context. The dissertation for the degree of the candidate of philosophical sciences. Specialty: 09.00.04 - Philosophical Anthropology, Philosophy of Culture)', K., 24 s.
12. Kryvulya, O., 2010. 'Filosofiya: Navchal'nyy posibnyk (Philosophy: a manual)', Kh. : *KHNU im. V.N. Karazina*, 592 s.
13. Krylova, S., 2013. 'Fenomen krasyy svitohlyadu (The Phenomenon of Beauty of the Worldview)', *Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'*, K. : *VIR UAN*, 75 (№ 8), s. 358 – 360.
14. Kryms'kyi, S., 2003. 'Zapyty filofs'kykh smysliv (Queries of Philosophical Meaning)', K. : *Vydavnytstvo PARAPAN*, 240 s.
15. Kusherets', V., 2003. 'Analiz znannya yak stratehichnoho resursu transformatsiyi suspil'stva (svitohlyadno-metodolohichnyy aspekt). Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovoho stupenya doktora filofs'kykh nauk. Spetsial'nist': 09.00.03 – sotsial'na filosofiya ta filosofiya istoriyi (Analysis of knowledge as a strategic resource for the transformation of society (ideological and methodological aspect). The dissertation for the degree of Doctor of Philosophy. Specialty: 09.00.03 - Social Philosophy and Philosophy of History)', K., 41 s.
16. Panchenko, L., 2012. 'Evolutsiya svitohlyadnykh priorytetiv osvity: filofs'kyi analiz faktoriv i zakonomirnostey (Evolution of world-view educational priorities:

- philosophical analysis of factors and regularities)', *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. H.S. Skovorody. «Filosofiya»*, Kharkiv : KHNPU, 37, s. 219 – 230.
17. 'Postmodernizm. Entsiklopediya (Postmodernism. Encyclopedia)', 2001, Mn.: *Interpresservis; Knizhnyy dom*, 1040 s.
  18. Samchuk, Z., 2012. 'Svitohlyadni oriyentyry adekvatnoho analizu vyznachal'nykh vyklykiv i vidpovidey na nykh osvitn'oyi sfery (Worldview Guidelines for an Appropriate Analysis of the Challenges and Responses of the Educational Sphere)', *Vyshcha osvita Ukrainy*, 1, s. 10 – 19.
  19. Tarasyuk, L., 2016. 'Tsilisnist' osobystosti u korelyatsiyi z ekzystentsiynymy vymiramy svitohlyadu (Integrity of the Personality in Correlation with Existential Measurements of the Worldview)', *Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'*, K. : «Vydavnytstvo «Hileya»», 111 (8), s. 221 – 225.
  20. Chernysh, T., 2017. 'Virtualizatsiya yak stanovlennya novoyi formy svitohlyadnoyi kul'tury ta novoho typu vzayemodiyi v informatsiyno-merezhevomu prostori (Virtualization as the formation of a new form of ideological culture and a new type of interaction in the information-network spac)', *Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'*, K. : «Vydavnytstvo «Hileya»», 116 (1), s. 212 – 216.
  21. Shveytser, A., 1992. 'Blagogoveniye pered zhizn'yu (Reverence for Life)', M. : *Progress*, 576 s.
  22. Yarmol, L., 2016. 'Spivvidnoshennya ponyat' svitohlyadu ta pohlyadiv lyudyny: teoretyko-pravovi aspekty (The Value of the Concepts of the Worldview and Human Views: Theoretical and Legal Aspects)', *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika»*. *Zbirnyk naukovykh prats'*, *Seriya: Yurydychni nauky*, L'viv : *Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniky*, 837, s. 383 – 389.
  23. Bourne, E., 2009. 'Global Shift: How a new worldview is transforming humanity', Oakland: *New Harbinger Publications*, 352 p.
  24. Sire, J., 2015. 'Naming the Elephant. Worldview as a Concept', Chicago: *InterVarsity Press*, 202 p.
  25. Swerdlin, D., 2012 'A New Science Worldview: A paradigm for better living and working', Bloomington: *Balboa Press*, 68 p.

УДК 159.955:159.9.018 .4

**ДИСКУРС РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ
ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ**

*DISCUSSION OF THINKING DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF
PSYCHOLOGICAL ANALYSIS*

А.В. Сакун

<p>Актуальність теми дослідження. Мова і мислення постають як складне динамічне ціле, в якому відношення між думкою і словом</p>	<p>Urgency of the research. Language and thinking appear as a complex dynamic whole, in which the relationship between thought and word is</p>
---	---